

RISKID JA TURVALISUS INTERNETIS: EUROOPA LASTE VAATENURK

PEAMISTE TULEMUSTE EESTIKEELNE KOKKUVÕTE

Koostajad: Veronika Kalmus, Kersti Karu, Lennart Komp, Pille Runnel, Pille Pruulmann-Vengerfeldt, Andra Siibak ja Kadri Ugur (*EU Kids Online* Eesti projektitiim, TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut; kontakt: veronika.kalmus@ut.ee).

Viide originaalaruandele: Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Ólafsson, K. (2010). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online.

EU Kids Online'i uuring

- Käesolevas aruandes antakse ülevaade uurimisvõrgustiku *EU Kids Online* kavandatud ja kindlatele standarditele vastavalt läbi viidud **uue ja ainulaadse uuringu** tulemustest. Projekti rahastati Euroopa Komisjoni Turvalisema interneti programmist, mille eesmärgiks on internetiturvalisuse poliitikaide toetava teadusliku tõendusmaterjali kogumine.
- 2010. aasta kevad-suvel intervjueriti 25 Euroopa riigis **juhuvalimi põhjal 25 142 9-16aastast last, kes kasutavad internetti**, lisaks iga lapse üht vanemat.
- **Uuringus esitati küsimusi** pornograafia, kiusamise, seksuaalse alatooniga sõnumite saamise, võõrastega näost-näku kohtumise, potentsiaalselt kahjuliku kasutaja-loodud veebisisu ja personaalse info väärkasutamise kohta.
- Käesolevas aruandes **peetakse “laste” all silmas 9-16aastaseid internetikasutajaid üle kogu Euroopa**. “Internetikasutus” viitab mis tahes seadmetele, mille abil lapsed, sõltumata asukohast, võrgukeskkonda sisenevad.

Internetikasutus ja -tegevused

- **Internetikasutus on muutunud laste igapäevaelu lahutamatuks osaks:** vähemalt iganädalaselt kasutab internetti 93% 9-16aastastest lastest (60% kasutab iga päev või peaaegu iga päev).
- **Lapsed hakkavad internetti kasutama üha nooremas eas** – keskmine esmasurfaja vanus on Taanis ja Rootsis 7 ja kaheksas teises Põhjamaa riigis 8 aastat. Kokku kasutab internetti igapäevaselt üks kolmandik 9-10aastastest lastest, 15-16aastaste seas tõuseb see näitaja 80%ni.
- Levinuimaks interneti kasutamise kohaks on kodu (87%), seejärel kool (63%). Ent **internetile juurdepääs mitmekesisust** – 49% kasutab seda oma toas ja 33% mobiiltelefoni või pihuarvuti abil. Norras, Suurbritannias, Iirimaa ja Rootsis kasutab internetti mobiili või pihuarvuti abil üle viiendiku lastest.
- **Lapsed teevad võrgukeskkonnas mitmesuguseid potentsiaalselt kasulikke asju:** 9-16aastased kasutavad internetti koolitööks (85%), mängimiseks (83%), videoklippide vaatamiseks (76%) ja MSNis olemiseks (62%). Vähem postitatakse teistega jagamiseks pilte (39%) või sõnumeid (31%), kasutatakse veebikaamerat (31%), failide jagamise lehekülgi (16%) või blogitakse (11%).
- **59%l 9-16aastastest lastest on suhtlusportaalis profiil** – sealhulgas 26% 9-10aastastest, 49% 11-12aastastest, 73% 13-14aastastest ja 82% 15-16aastastest. Suhtlusportaalid on kõige

populaarsemad Hollandis (80%), Leedus (76%) ja Taanis (75%) ning kõige ebapopulaarsemad Rumeenias (46%), Türgis (49%) ja Saksamaal (51%).

- **Suhtlusportaalide kasutajate hulgas on 26%l avalikud profiilid** – rohkem on neid Ungaris (55%), Türgis (46%) ja Rumeenias (44%); 29% kasutajatel on enam kui 100 kontakti, kuigi paljudel on neid vähem.
- 43% suhtlusportaalide kasutajate profiilid on privaatsed, olles nähtavad ainult nende sõpradele. 28% väidavad, et nende profiil on osaliselt privaatne, mis on nähtav sõprade sõpradele ja võrgustikele. **Märkimisväärne on fakt, et 26% väitel on nende profiil avalik ja kõik võivad seda näha.**

Digitaalsed oskused

- On tõenäoline, et **aktiivsem kasutus aitab kaasa digitaalse kirjaoskuse ja turvalise kasutamise oskuste arengule**. Üks kolmandik 9-16aastastest (36%) ütleb, et väide *“ma tean internetist rohkem kui minu vanemad”* vastab nende kohta *“täiesti tõe”*, üks kolmandik (31%) ütleb, et *“natuke vastab”*, ja kolmandik (33%), et *“ei vasta”* nende puhul tõe.
- **Noorematel lastel jääb vajaka oskustest ja enesekindlusest**. Sellegipoolest oskab enamik 11-16aastastest blokeerida nende sõnumeid, kellega nad ei soovi kontakteeruda (64%), või leida internetist turvalisuse-alaseid nõuandeid (64%). Umbes pool lastest oskab muuta sotsiaalvõrgustiku profiilil privaatsusseadeid (56%), võrrelda veebilehti nende kvaliteedi üle otsustamiseks (56%) või blokeerida rämpsmaili (51%).

Riskid ja kahjud

Märkimist väärrib, et laste sõnul ei too risk tingimata kaasa kahju. Internetti kasutatavatel lastel küsiti esmalt, kas nad on kokku puutunud *online*-riskidega, ning seejärel, kas nad on olnud sellest häiritud. *“Häiritud olemist”* defineeriti kui midagi, mis *“pani sind end ebamugavalt või häirituna tundma või tekitas tunde, et sa poleks pidanud seda nägema”*. Kuna tulemused varieeruvad laste (nt sõltuvalt vanusest ja soost), riikide ja riskitüüpide lõikes, tuleks üldistustesse suhtuda ettevaatusega.

- **12% Euroopa 9-16aastastest lastest ütleb, et internetis on miski neid häirinud või endast välja viinud.** Sealhulgas kinnitavad sama 9% lastest vanuses 9-10. Enamik lapsi siiski ei väida, et nad oleksid olnud võrgukeskkonnas häiritud või endast väljas.
- **Lapsed ei taju riske alati endast välja viivate või kahju tekitavatena.** Näiteks on üks laps kaheksast näinud seksipilte ja saanud seksuaalse alatooniga sõnumeid, kuid enamus pole pidanud neid kahju tekitavateks.
- **Kontrastina on küberkiusamine** üpris ebatavaline: ebameeldivaid või haigetegevaid sõnumeid on saanud üks laps kahekümnest, ometi viib see risk lapsi kõige tõenäolisemalt endast välja.
- **Veelgi enam, üks laps 12st on kohtunud online-tuttavaga ka päriselus; see risk päädib laste sõnul harva kahjutoova kogemusega.**
- Poisid, eriti teismelised, on võrgukeskkonnas rohkem kokku puutunud seksipiltidega, samas tüdrukutel on veidi suurem tõenäosus saada vastikuid või solvavaid sõnumeid. Samas on tüdrukute puhul tõenäolisem, et nad lähevad riskide kogemisel endast välja.
- Uuringus esitati mitmeid riskidega seotud küsimusi, mis on allpool detailselt välja toodud. Võttes arvesse kõiki riske, on 41% Euroopa **9-16aastastest kokku puutunud ühe või enama riskiga.**
- **Kõik riskid suurenevad vanusega:** 14% 9-10aastastest on kokku puutunud ühe või mitme riskiga, 11-12aastaste hulgas tõuseb näitaja 33%le, 13-14aastaste hulgas 49%le ja 15-16aastaste hulgas 63%le.

Pornograafia

- **14% 9-16aastastest lastest on viimase 12 kuu jooksul näinud võrgukeskkonnas pilte, mis on “selgelt seksuaalse alatooniga ja kujutavad näiteks paljaid või seksivaid inimesi”.**
- Üks kolmest lapsest, kes oli näinud võrgukeskkonnas seksuaalse alatooniga või pornograafilisi pilte, oli sellest kogemusest häiritud. Nendest pooled (s.t üks kuuendik nendest, kes olid

seksipiltidega kokku puutunud, või ligikaudu 2% kõigist lastest) olid nähtust kas üsna või väga häiritud.

- **Võttes arvesse kõiki uuritud meediakanaleid, oli 23% lastest viimase 12 kuu jooksul näinud seksuaalse alatooniga või pornograafilist sisu – internetist on saanud TV, filmi ja videoga võrdväärne pornograafia leviku allikas.**
- Vanemad teismelised on võrreldes kõige noorematega neli korda tõenäolisemalt näinud võrgukeskkonnas või *offline*-meedias pornograafiat, kusjuures võrgukeskkonnas nähtud seksipildid on paljastavamad. Kuid **võrreldes teismelistega on nooremad lapsed võrgukeskkonnas nähtud seksipiltidest rohkem häiritud või endast väljas.**
- **53% lastest, kes olid võrgukeskkonnas nähtud seksipiltidest häiritud, rääkisid juhtunust kellelegi** – 33% rääkis sõbrale, 25% vanemale. Kuid 25% lihtsalt katkestas mõneks ajaks interneti kasutamise ja mõned muutsid filtrieelistusi või kontaktandmeid.

Kiusamine

- **Seoses küberkiusamisega on 6%le lastest võrgukeskkonnas saadetud vastikuid või solvavaid sõnumeid ja 3% on ise selliseid sõnumeid teistele saatnud.** Üle poole vastikute või solvavate sõnumite saajatest olid üsna või väga endast väljas.
- Kuna 19% on võrgukeskkonnas ja/või päriselus kiusatud (võrreldes 6%ga, keda on kiusatud üksnes võrgukeskkonnas) ja 12% on viimase aasta jooksul kiusanud võrgukeskkonnas ja/või päriselus kedagi teist (võrreldes 3%ga üksnes võrgukeskkonnas), tundub, et **kiusamist esineb rohkem päriselus kui võrgukeskkonnas.**
- Enamik vastikuid või solvavaid sõnumeid saanud lastest otsis sotsiaalset tuge: ainult üks viiendik ei rääkinud kellelegi. Peaaegu pool kasutas ka *online*-strateegiaid – kustutas solvava sõnumi või blokeeris kiusaja; viimast strateegiat pidasid lapsed mõjusaks.

“Seksimine”

- **15% 11-16aastastest lastest on saanud isikult isikule jagatavaid “seksisõnumeid või –pilte. [See võib tähendada seksimisest rääkimist, aga ka alasti või seksivate inimeste pilte]”; 3% ütleb, et on selliseid sõnumeid saatnud või postitanud.**
- Niisuguseid sõnumeid saanud lastest oli häiritud peaaegu üks neljandik. Veelgi enam, ligemale pool häiritud lastest oli üsna või väga endast väljas. Niisiis, üks kaheksandik seksisõnumite saajatest või peaaegu 2% kõikidest lastest on olnud seksisõnumitest üsna või väga häiritud.
- **“Seksimisest” häiritud lastest ligikaudu neli kümnest (40%) blokeeris seksisõnumi saatja ja/või kustutas soovimatu seksisõnumi (38%).** Enamikul juhtudel ütles laps, et selline teguviis aitas olukorrast välja tulla. Sellist konstruktiivset toimetulekustrateegiat võiks soovitada enamatele lastele.

Uute inimestega kohtumine

- Laste sõnul on kõige tavapärasemaks riskantseks tegevuseks internetis suhtlemine uute inimestega, keda nad pole päriselus kohanud. **30% Euroopa 9-16aastastest internetikasutajatest on suhelnud võõraga, keda nad ei ole päriselus kohanud – see tegevus võib olla ohtlik, kuid see võib olla ka lõbus ja ohutu.**
- **Samas kohtuvad lapsed online-tuttavaga päriselus palju harvem. 9% lastest on viimase aasta jooksul kohtunud online-tuttavaga ka päriselus. 1% kõigist lastest (või kohtumisele läinutest üks üheksandik) on olnud sellest kohtumisest häiritud.**
- Kuigi 9-10aastaste puhul on kõige ebatõenäolisem, et nad kohtuksid *online*-tuttavaga päriselus, on nad kõige tõenäolisemalt juhtunust häiritud (31% nendest, kes olid käinud sellisel kohtumisel).

Teised riskid

- Teine kõige tavalisem risk on potentsiaalselt kahjuliku kasutaja-loodud veebisisuga kokkupuutumine. **21% 11-16aastastest lastest on kokku puutunud ühe või enama**

potentsiaalselt kahjuliku kasutaja-loodud veebisisu tüübiga, milleks on: vihkamine (12%), anoreksia propageerimine (10%), enesevigastamine (7%), narkootikumide kasutamine (7%), enesetapp (5%).

- 9% 11-16aastastest lastest on kokku puutunud nende isikuandmete väärkasutamisega – salasõna (7%) või personaalse informatsiooni (4%) kuritarvitamise või internetis raha väljapetmisega (1%).
- 30% 11-16aastastest tunnistab, et on “üsna” või “väga sageli” kogenud üht või enamat olukorda, mis annab tunnistust ülemäärasest internetikasutusest (nt jätnud tähelepanuta sõbrad, koolitöö või unevajaduse).

Riikidevahelised erinevused

- Tulemusi riigiti võrreldes näeme, et ühe või enama *online*-riskiga on kokku puutunud ligikaudu kuus kümnest lapsest Eestis, Leedus, Norras, Tšehhi Vabariigis ja Rootsis. Vähem riskijuhtumeid leidub Portugalis, Itaalias ja Türgis.
- Lapsed on suurema tõenäosusega olnud internetis juhtunu tõttu häiritud Taanis (28%), Eestis (25%), Norras ja Rootsis (23%) ning Rumeenias (21%); vähem tõenäoliselt ütlevad seda Itaalia (6%), Portugali (7%) ja Saksamaa lapsed (8%).
- Mida rohkem kasutavad lapsed internetti igapäevaselt, seda enam on nad kokku puutunud ühe või mitme riskiga. Samas **toob laialdasem kasutus kaasa rohkem võimalusi ja kahtlemata ka hüvesid.**
- Suurimat arvu erinevaid *online*-tegevusi harrastavad lapsed endi sõnul Leedus, Tšehhi Vabariigis, Eestis, Prantsusmaal ja Rootsis ning vähimat hulka tegevusi lirimaal ja Türgis. Teisisõnu, internetikasutus toob kaasa nii riske kui võimalusi ja nende vahele on üsna keeruline piiri tõmmata.

Lapsevanemate teadlikkus

- Riskidega kokku puutunud laste vanemad ei ole sageli juhtunust teadlikud.
- Võrgukeskkonnas seksipilte näinud laste vanematest 40% ütles, et nende laps pole selliseid pilte näinud; 56% vastikuid või solvavaid sõnumeid saanud laste vanematest ütles, et nende laps pole neid saanud.
- 52% seksisõnumeid saanud laste vanematest ütles, et nende laps pole midagi niisugust kogenud; 61% *online*-tuttavaga päriselus kohtunud laste vanematest ütles, et nende laps pole seda teinud.
- Kuigi need riskid mõjutavad iga juhtumi puhul väheseid lapsi, väärrib vanematepoolne tegeliku olukorra alahindamine tähelepanu.

Vanemlik vahendus

- Enamus lapsevanematest vestleb oma lapsega sellest, mida laps internetis teeb (70%) ja on läheduses, kui tema laps on internetis (58%). Kuid üks kaheksast (13%) lapsevanemast ei kasuta laste sõnul mingeid vahendamise seotud strateegiaid.
- Üle poole vanematest kasutab positiivseid meetodeid, andes nõu, kuidas teistega võrgukeskkonnas käituda (56%) ja rääkides lapsega asjadest, mis võivad last häirida (52%), ning kolmandik on aidanud last probleemide korral (36%).
- Lisaks piiravad vanemad laste personaalse informatsiooni avalikustamist (85%), materjalide üles- (63%) ja allalaadimist (57%).
- Üks kahest vanemast jälgib hiljem oma lapse internetikasutust – see on vähim populaarne strateegia, võrreldes internetikasutusega seotud positiivse toe pakkumise, turvalisuse-alase nõu andmise või reeglite kehtestamisega.
- Tehniliste turvameetmete kasutamine on suhteliselt vähene: vaid veidi üle veerandi lapsevanematest blokeerivad või filtreerivad veebilehekülgi (28%) ja/ või monitoorivad laste poolt külastatud veebilehti (24%).
- Nii lapsed, eriti 9-12aastased, kui ka vanemad peavad vanemlikku vahendamist kasulikuks.

- Enamus vanematest (85%) on veendunud, et nad on võimelised aitama oma last, kui miski peaks neid internetis häirima. Vanemad on samuti veendunud laste võimekuses ise toime tulla (79%) ja 15% väidavad, et nad vahendavad varasemast erinevalt, kuna miski on nende last hiljuti häirinud.
- **Kaks kolmandikku lastest (68%) arvavad, et nende vanemad teavad palju või üsna palju nende internetikasutusest. Samas väidab 29%, et nad ignoreerivad oma vanemaid natuke ja 8% teeb seda väidetavalt palju.**
- Vähem kui pool (44%) lastest arvab, et vanemlik vahendus piirab nende internetikasutust ning 11% väidab, et vanemlik vahendus piirab nende tegevust suurel määral. Mitme riigi (näiteks Türgi, Iirimaa ja Bulgaaria) lapsed tunnevad end vanemliku vahenduse poolt rohkem piiratud kui eakaaslased teistes riikides (näiteks Ungaris ja Hollandis). 15% sooviksid, et nende vanemad teeksid nende turvalise internetikasutuse heaks natuke või palju rohkem ning 12% sooviksid, et nende vanemad teeksid seda pigem vähem.
- Paljud lapsevanemad (73%) peavad üsna või väga ebatõenäoliseks, et nende laps puutub järgneva kuu kuu jooksul internetis kokku millegi häirivaga.

Teised turvalisuse-alaste nõuannete allikad

- Umbes pool lastest arvab, et nende õpetajad on kasutanud enamikku küsimustikus puudutatud vahendamise viisidest, ja 73% lastest ütleb, et nende õpetajad on praktiseerinud vähemalt üht aktiivse vahendamise strateegiat.
- Märkimisväärne on vanuseline erinevus: õpetajate kaasatus laste internetikasutusse on vähim 9-10aastaste laste seas.
- Sealjuures erineb õpetajate kaasatus laste internetikasutuse vahendamisse riigiti suures ulatuses: 97%-st Norras kuni madala 65%-ni Itaalias.
- Kolmveerand (73%) lastest ütleb, et nende eakaaslased on neid internetikasutusel aidanud või nõustanud vähemalt ühel viisil viiest küsitust.
- Eakaaslased vahendavad internetikasutust enamasti praktilisel viisil, aidates internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida.
- **44% lastest ütleb, et nad on saanud sõpradelt mõningaid turvalise internetikasutuse-alaseid nõuandeid ning 35% väidab, et nad on ise niisuguseid nõuandeid oma sõpradele jaganud.**
- **Võrreldes internetiturvalisuse-alaseid allikaid tundub, et enamus nõuandeid saadakse vanematelt (63%), seejärel õpetajatelt (58%) ja eakaaslastelt (44%).**
- Sealjuures ületavad õpetajatelt saadud nõuanded vanematelt saadud nõuannete osakaalu vanemate teismeliste ja madalama sotsiaalmajandusliku staatusega laste seas.
- Huvitav on fakt, et teistel sugulastel on eakaaslastega võrdväärselt oluline roll (47%) turvalise internetikasutusega seotud nõuannete jagamisel.
- Traditsioonilise massimeedia kaudu saadavat informatsiooni kasutavad lapsed vähem (20%) ning *online*-allikaid kasutatakse veelgi vähem (12% on saanud turvalisuse-alast nõu veebilehtedelt).
- Lapsevanemad saavad internetiturvalisuse-alast informatsiooni eelkõige perelt ja sõpradelt (48%), seejärel traditsiooniliselt meedialt (32%), lapse koolilt (27%), internetiteenuste pakkujatelt (22%) ja veebilehekülgedelt (21%).
- **Ainult ligi 9% vanematest ütleb, et nad ei soovi edaspidi internetiturvalisusega seotud informatsiooni. Paljud vanemad soovivad varasemaga võrreldes rohkem internetiturvalisuse-alast informatsiooni lapse koolilt, veebilehekülgedelt, toodete tootjatelt ja müüjatelt.**

Poliitikasoovitused

Uurimistulemustele tuginedes antakse soovitusi erinevatele sidusrühmadele:

- Vanemate teadlikkuse tõstmisel peaks prioriteediks olema nende hoiatamine erinevate riskide eest, millega nende lapsed võivad internetis kokku puutuda, soodustades samal ajal dialoogi ja suuremat üksteise mõistmist vanemate ja laste vahel selles osas, mis puudutab noorte *online*-tegevusi.
- **Vanemad eelistavad saada internetiturvalisuse-alast informatsiooni eelkõige lapse koolilt, mistõttu haridussektor peaks tegema suuremaid pingutusi. Kuna aga vanemad ja lapsed kasutavad**

internetitööstuse poolt pakutavaid vahendeid (turvalisuse-alaseid veebimaterjale, sisufiltreid, ebasoovitavast käitumisest teatamise linke jne) suhteliselt vähe, peaks ettevõtted pöörama tähelepanu ka avalikkuse teadlikkuse, usalduse ja nende vahendite kasutamise lihtsuse suurendamisele.

- Kuna internetikasutus on muutumas üha personaalsemaks, muutub vanemate ja õpetajate roll keerulisemaks. See paneb **suurema vastutuse ettevõtjatele**, tegelemaks laste poolt kogetavate *online*-riskidega ja tagamaks, et lastel oleks abivahendid kahjude ennetamiseks või nendega toime tulemiseks. Ka lastel lasub suurem vastutus enda turvalisuse pärast, mistõttu internetiturvalisuse-alased sõnumid peaks arendama lastes enesekindlust, optimismi ja **digitaalseid kodanikupädevusi**.
- **Ettevõtjate pingutused** positiivse veebisisu ja internetiturvalisuse toetamisel peaksid kasvama. Tehnilised vahendid, mis toetaksid blokeerimist, ebasoovitavast sisust teatamist ja filtreerimist, peaksid olema ettevõtjate lastekaitsepoliitika nurgakivi, eesmärgiga tõsta teadlikkust nendest vahenditest ja suurendada nende kättesaadavust ja kasutatavust laste ja vanemate seas.
- **Lapsi** tuleks samuti julgustada võtmaks võimalikult suurt vastutust oma turvalisuse eest, keskendudes võimustamisele, mis rõhutab vastutustundlikku käitumist ja digitaalseid kodanikupädevusi.
- Kuigi enamik lapsi pole kokku puutunud ühegi uuritud riskiga ning vaid vähesed on olnud internetikogemustest häiritud või endast väljas, peaks edasine turvalisusepoliitika suunama ressursse ja nõuandeid sinna, kus neid kõige enam vajatakse – eriti internetikasutusega algust tegevatele **noorematele lastele**. Seejuures on uue poliitikafookuse puhul oluline luua niisugused teadlikkuse tõstmise ja toetamise vahendid, mis sobiksid palju noorematele internetikasutajatele, eriti algkoolidele.
- **Digitaalsete oskuste õpetamine** vajab jätkuvalt tähelepanu ja ajakohastamist nii didaktika kui turvaelementide ja rakenduste toimimise mõttes, tagamaks, et kõik lapsed jõuavad vähemalt minimaalsete põhioskuste tasemele, ning hoidmaks ära seda, et osa lapsi on digitaalmaailmast isoleeritud ja ebapädevad. Kuna paljud lapsed kasutavad vähe võrgukeskkonna pakutavaid loominguilisi võimalusi, tuleks ühtlasi püüda laiendada laste internetitegevuste ulatust.
- Kuna vähem kui pool 9-16aastastest ning veelgi väiksem osa noorematest lastest on väga rahul neile kättesaadava *online*-sisu tasemega, lasub kõikidel poliitikaosalistel vastutus tagada **eakohase positiivse veebisisu suurem kättesaadavus** lastele, seda eriti väikestes keelekogukondades.

Metodoloogilised märkused

- Käesolev aruanne on **võrgustiku EU Kids Online'i ühistöö**, mida koordineeris LSE koos 25 riigi uurimisrühmade ja sidusrühmade esindajatega ning rahvusvahelise nõuandva koguga.
- Esialgsed uurimistulemused avalikustati Turvalisema Interneti Foorumil 21.10.2010. Käesolevas aruandes on esitatud täielikud uurimistulemused, mis hõlmavad kõiki 25 riiki.
- **EU Kids Online'i uuringusse kaasatud riigid on:** Austria, Belgia, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Holland, Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Sloveenia, Soome, Suurbritannia, Taani, Tšehhi Vabariik, Türgi ja Ungari. Kui riiki pole eraldi välja toodud, on tulemuste näol tegemist kõikide riikide kaalutud keskmisega.
- Arvesse on võetud seda, et lapse kogemuste puhul on eriti keeruline mõõta privaatseid või häirivaid aspekte. Uuring viidi läbi laste kodudes näost-näku intervjuudena. Ankeet sisaldas tundlike küsimuste puhul iseseisvalt täidetavat sektsiooni, tagamaks, et vastuseid ei kuuleks vanemad, teised pereliikmed või intervjuerija.
- Projekti **metodoloogia täismahus detailide**, materjalide, välitöö tehnilise aruande ja uurimuse eetikaga on võimalik tutvuda aadressil www.eukidsonline.net.

OLULISEMAID TULEMUSI EESTI LASTE KOHTA

Internetikasutus ja -tegevused

- 96% 9-16aastastest Eesti lastest kasutab interneti kodus ja pisut enam kui pool neist kasutab interneti oma toas. Kaasaskantavate vahendite – mobiiltelefoni või pihuarvuti – abil kasutab interneti kokku 38% lastest, kusjuures 31% kasutab selleks mobiiltelefoni. Nende näitajate poolest on Eesti Euroopa keskmine.
- Sarnaselt teiste Põhjamaadega on Eesti lapsed ühed noorimad, kes interneti kasutama hakkavad, keskmine Eesti laps hakkab interneti kasutama 8aastaselt. Ka internetikasutuse sageduselt on Eesti lapsed esirinnas: 82% interneti kasutavatest lastest teeb seda iga päev. Sellise tulemusega oleme Rootsi ja Bulgaaria järel kolmandal kohal.
- 44% Eesti lastest peab täiesti õigeks väidet, et internetis leidub palju nende eakohast materjali – sellega oleme Euroopa keskmised, mis on väikese keelekogukonna jaoks küllaltki hea tulemus. 8% lastest arvab, et internetis neile eakohast materjali ei leidu.
- Analüüsivõime digitaalset kirjaoskust, paluti lastel hinnata oma oskusi kaheksa turvalise internetikasutusega seotud tegevuse osas. Eesti lapsed oskasid keskmiselt pisut enam kui viit (5,1) tegevust, olles sellega Euroopa ühed osavaimad. Rohkem tegevusi valdasid Soome, Sloveenia ja Hollandi lapsed.
- Eesti lapsed on Euroopas esimesel kohal interneti liigkasutamise poolest: pool meie lastest tunnistab, et interneti liigtarbimise tõttu on mõni muu tegevus jäänud sageli hooletusse või nad ise on püüdnud edutult piirata oma internetikasutust, samas kui Euroopa keskmine on 30%.
- Eesti lastest omab mõnes sotsiaalvõrgustikus profiili 71% ning sellega oleme Euroopas 7.-8. kohal. Sotsiaalvõrgustikes on Eesti laste suhtlusringkonnad ja sõprade hulk üldiselt üks Euroopa väiksemaid, olles enam-vähem samal tasemel Soomega. Ligikaudu kolmandik lapsi ütleb, et neil on vähem kui 10 sõpra ning pisut vähem kui viiendikul on üle 100 sõbra. 30% Eesti lastest on sotsiaalvõrgustiku profiil avalik, 27% lastest on seal avaldanud oma koduse aadressi või telefoninumbri.

Seksuaalse alatooniga piltide nägemine

- Eesti lapsed on seksipiltide nägemise osas Euroopas esirinnas: 29% oli viimase 12 kuu jooksul veebikeskkonda külastades seksipilte näinud, 37% oli viimase aasta jooksul näinud seksipilte nii internetis kui *offline*-keskkonnas. Nende näitajate poolest sarnaneme Põhja- (Taani, Soome, Rootsi) ja Ida-Euroopa (Tšehhi, Sloveenia, Leedu) maadele.
- 49% Eesti lastest, kes on näinud veebikeskkondades seksipilte, on olnud sellest häiritud. Selle tulemusega jagavad Eesti lapsed koos Türgi lastega (49%) esikohta, kolmandana järgneb Rumeenia (44%).
- Sarnaselt Tšehhi, Soome, Taani ja Sloveenia lapsevanematele omavad Eesti vanemad laste kogemusest seksipiltidega kokkupuutumisel üsna head ülevaadet: 31% vanematest arvas, et tema laps on veebis seksipilte näinud. Nende laste vanematest, kelle laps oli viimase 12 kuu jooksul internetis seksipiltidega kokku puutunud, kinnitas seda 50%, 26% ei osanud küsimusele vastata ja 24% ütles, et nende laps ei ole midagi sellist näinud.

Seksuaalse sisuga sõnumite saamine ja saatmine

- Seksuaalse sisuga sõnumite saamine on levinum mõnedes Ida-Euroopa riikides, sh Rumeenias ja Tšehhi Vabariigis. Eesti lastest on seksuaalse sisuga sõnumeid näinud või saanud 19%, selle tulemusega jagab Eesti koos Prantsusmaa ja Leeduga 4.-6. kohta. Ise on seksisõnumeid saatnud 3%.
- Lapsevanemad pigem alahindavad laste kokkupuuteid seksuaalse sisuga sõnumitega: Eestis arvab vaid 9% vanematest, et tema laps on seksisõnumitega kokku puutunud. Nende laste vanematest,

kelle laps oli seksisõnumeid näinud või saanud, kinnitas seda 55%, 26% ei osanud küsimusele vastata.

- Eesti lapsed tunnevad end seksisõnumitega kokkupuutumisest üsna häirituna: seda möönis 34% niisuguseid sõnumeid näinud või saanud lastest, meist kõrgemad näitajad on vaid Türgis ja Rumeenias.

Kiusamine

- Rumeenia ja Eesti lastest on kiusamist kogunud enam kui 40% vastanutest (kaks korda enam kui kõigi maade keskmine); küberkiusamist on neis riikides kogunud iga seitsmes internetti kasutav laps. Kõige vähem kogevad kiusamist Portugali, Itaalia, Türgi, Kreeka ja Hollandi lapsed. Küberkiusamist esineb rohkem neis maades, kus on ka silmast-silma kiusamine enam levinud – seega võib arvata, et kiusamise näol on tegemist varem ilmnenu probleemikäitumisega, mitte uuest tehnoloogiast tingitud muutusega.
- Kõige sagedamini leiab kiusamine aset sotsiaalvõrgustikes või kiirsuhtlusprogrammides, harvemini e-kirja või jututubade kaudu.
- Eesti lapsevanemad on oma lapse kiusamisest halvemini informeeritud kui Euroopa lapsevanemad keskmiselt: 68% vanematest, kelle last oli internetis kiusatud, arvas, et tema laps ei ole küberkiusamist kogunud, ning 12% ei osanud vastata.
- Ehkki internetis kiusamist kogunud lapsi pole palju ning ka kiusatud lapsed näivad juhtunust kiiresti üle saavat, tuleb meeles pidada, et internetti kasutav laps võib olla niihästi kiusaja kui kiusatava rollis. Seetõttu on soovitatav lastele õpetada, et internetikäitumisel võivad olla tagajärjed, mis puudutavad teisi inimesi sügavalt ka nende internetivälises elus.

Uute inimestega kohtumine

- Internetis kohatud inimestega näost näkku kohtumist peetakse laste jaoks üheks teravaimaks ohuks. Eesti lapsed paistavad selles vallas Euroopa kontekstis silma. Internetist leitud tuttavaga oli silmast silma kohtumas käinud 25%. Meiega võrreldav näitaja (23%) on Leedul, Rootsil kolmandana märksa väiksem (18%). Eestis ja Rootsis oli võrdselt (54%) lapsi, kes olid internetis tutvust teinud inimesega, kellega nad varem kohtunud ei olnud. Siin oli Leedu (52%) Eesti ja Rootsi järel kolmas, järgnesid Soome ja Norra, kus vastav näitaja oli 49%, Euroopas keskmiselt 30%.
- Kõige silmatorkavamad erinevused laste ja lapsevanemate vastustes esinesid taas Eesti ja Leedu puhul: Eesti lapsevanematest usub ainult 11%, et nende laps on internetist leitud tuttavaga silmast silma kohtumas käinud, Leedu vanematest 7%.
- *EU Kids Online*1 võrgustik leiab, et poliitikaeesmärkide väljatöötamisel tuleb pidada silmas, et internetis kohatud inimesega hiljem näost näkku kohtunud laste vanematest teadis vähem kui kolmandik, et nende võsuke on sääraselt talitanud, samas kui ligi kaks kolmandikku olid veendunud, et sellist asja ei ole juhtunud. Märkimisväärsed käärid joonistusid välja just Eesti puhul.

Laste internetikasutuse vahendamine

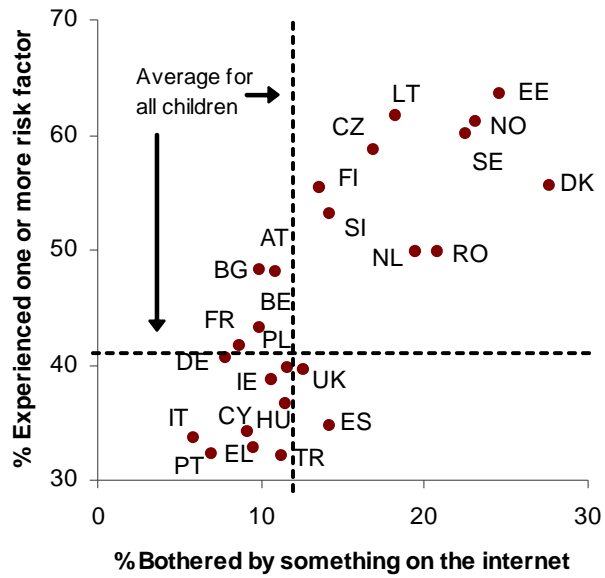
- Eestis tegeleb lapse internetikasutamise aktiivse vahendamisega (internetikasutusest rääkimine, kooskasutamine, kasutamise ajal läheduses viibimine) laste sõnul 86%, vanemate sõnul 90% vanematest. Kuna Euroopa riikide keskmised on vastavalt 90% ja 87%, on Eesti oma näitajate poolest siiski alles 21. kohal. Internetiturvalisuse vallas on vanematelt juhiseid saanud 89% Eesti lastest, seda nii laste kui vanemate vastuste põhjal. Selles osas ületab Eesti veidi Euroopa keskmist taset (87% ja 86%), olles 13. kohal.
- Eesti paistab silma vanematepoolse internetikasutuse piiramise madala määra tõttu. Laste sõnul keelab või piirab teatud *online*-tegevusi, nt MSNi või suhtlusportaali kasutamist, 61% ja vanemate sõnul 73% vanematest. Uuritud riikide seas on madalamad näitajad vaid Leedul (54% ja 60%);

Euroopa keskmised on aga 85% ja 90%. Tähelepanuväärne on ka Eesti laste ja vanemate vastuste erinevus 12% võrra, mis on samuti kõrge näitaja (Poola järel suurim).

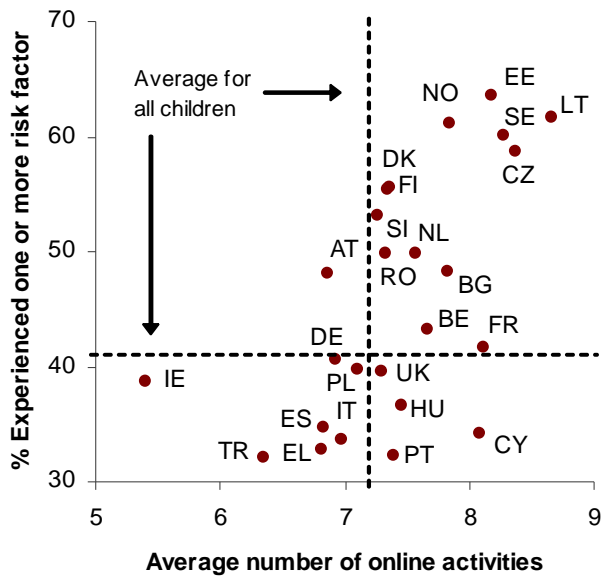
- Lapse internetikasutamise monitoorimisega (nt jälgides lapse profiili suhtlusportaalis või milliseid lehekülgi laps külastab) tegeleb laste arvates 53% ja vanemate sõnul 61% vanematest, mis on Euroopa keskmisele (50% ja 64%) lähedal, seda ka laste ja vanemate vastuste erinevuse osas.
- Tehnilist vahendamist (sisufiltrid, viirustõrje jms) kasutab endi hinnangul 16% Eesti vanemaist; lapsed märkisid, et selliseid vahendeid kasutab 12% vanematest. Selles osas sarnaneb Eesti Ida-Euroopa riikidega, kus tehnilised piirangud on võrreldes näiteks ingliskeelsete riikidega oluliselt vähem levinud. Euroopa keskmised näitajad on 33% ja 28%, Eesti on 20. kohal.
- Eesti lapsed ei leia, et vanematepoolne vahendamine nende internetitegemisi eriti piiraks. Vaid 5% vastas “väga palju”, 23% “natuke” ja 72% “üldse mitte”, kui keskmised olid vastavalt 11%, 33% ja 56%. “Väga palju” või “natuke” ignoreerib vanemate seatud piiranguid 44% Eesti lastest (6. koht), Euroopa keskmine on 37%.
- Olulisel kohal Eestis on vanemate reaktiivne tegevus: 18% nii lastest kui vanematest väidab, et vanem on teinud midagi teisiti, kui laps on olnud interneti pärast häiritud (1. koht). Eesti laste ja vanemate üksmeel on tähelepanuväärne, sest Euroopas keskmiselt arvab nii 15% vanematest ja ainult 6% lastest. Küll aga ei avaldata üksmeelt vanemate suurema sekkumisvajaduse osas: kui 66% Eesti lapsevanematest arvab, et peaks oma lapse internetitegemistele rohkem tähelepanu pöörama, siis lastest arvab sama 16% (Euroopa keskmised 53% ja 15%).
- Eesti õpetajad on laste internetikasutuse vahendamisel küllaltki aktiivsed: 72% Eesti lastest ütles, et õpetajad on kasutanud mõnd aktiivse vahendamise meetodit ning 15% mõnd muud vahendamise viisi (Euroopa keskmised 73% ja 8%).
- Internetikasutamise vahendamise osas on Eesti laste jaoks tähtsal kohal ka eakaaslased. Eesti ja Soome on selles osas esirinnas: 86% lastest kummaski riigis väidab, et sõbrad on neile interneti vallas nõu andnud (Euroopa keskmine on 73%), ning 49% Eesti lastest (2. koht) on ise sõpradele netiturvalisuse osas nõu andnud.
- Turvalisema internetikasutuse osas nõu andmisel on kolme mõjuri võrdluses õpetajatel lapsevanemate kõrval peaaegu võrdne roll: Eesti laste sõnul on 57% vanematest, 53% õpetajatest ja 39% eakaaslastest jaganud soovitusi, kuidas interneti turvaliselt kasutada.

Kokkuvõte

- Üldiselt kehtib seaduspära: mida rohkem lapsed konkreetses riigis igapäevaselt interneti kasutavad, seda rohkem lapsi selles riigis on kokku puutunud ühe või enama riskiga. Eesti kuulub koos Leedu, Tšehhi, Rootsi ja mitme teise riigiga nende maade hulka, kus sagedane netikasutus on eriti tugevasti seotud suhteliselt kõrge *online*-riskide kogemise tasemega. Võrgustik *EU Kids Online* jagab need riigid kategooriatesse “kõrgem kasutus, kõrgem risk” ja “uus kasutus, uus risk”. “Uus” tähendab seda, et vastavas riigis on laste internetikasutuse ulatus jõudnud ette turvalisuse tagamise infrastruktuuri ja seadusandluse arengust. Eesti kuulub oma näitajate poolest just sellesse kategooriasse.
- Võrreldes *online*-riskide tasemega on tegeliku kahju kogemine alati väiksem, kuid nende vahel valitseb seos. Niisugune seos avaldub väga ilmekalt ka Eesti puhul (vt joonis 1): võrreldes teiste riikidega on Eestis kõige rohkem neid lapsi, kes on kogenud üht või enam riski, ning internetis end millestki häirituna tundnud laste osakaalu poolest on Eesti Taani järel 2. kohal.
- Samas kehtib ka teine seaduspära: mida enam lapsed interneti kasutavad, seda rohkem positiivseid võimalusi nad naudivad. Teisiti öeldes: mida rohkem lapsed konkreetses riigis igapäevaselt interneti kasutavad, seda rohkem kogevad nad nii riske kui võimalusi. Eesti kuulub koos Leeduga nende riikide hulka, kus seos riskide ja võimaluste vahel ilmneb eriti tugevalt (vt joonis 2).
- Võrgustik *EU Kids Online* rõhutab, et üldiseks poliitikaeesmärgiks ei saa olla riskide vähendamine internetikasutuse vähendamise abil, kuna aktiivne netikasutus pakub lastele paljusid hüvesid. Seega tuleks otsida fookuseeritumat lähenemist netikahjude vähendamiseks.

Joonis 1. Seos ühe või enama riski kogemise ja internetis millestki häirituna tundmise vahel (laste % riikide lõikes)

Joonis 2. Seos ühe või enama riski kogemise ja keskmise internetitegevuste arvu vahel (lapsed riikide lõikes)